

VÝVOJ OSÍDLENÍ / MĚST VE STŘEDNÍ EVROPĚ

**GEOGRAFIE OBYVATELSTVA A OSÍDLENÍ
II/6**

PREHISTORICKÉ A ANTICKÉ OSÍDLENÍ

○ První města

- Orient:

- neolit – 7 tis. př. n.l., nasazení pluhu – 4 tis.

- Střední Evropa:

- mladší doba kamenná, 3-2 tis. př. n.l.,

- Neolitická revoluce: usedlý způsob, sprašové oblasti – pásová keramika

○ Železná doba (keltská):

- Halštatská kultura – 750-450 př.

- Laténská kultura – 450-100 př., bohaté zemědělství, vznik sociálních vrstev

- Úzké vztahy ke Středomoří

- Rozvoj moci: oppida, kultovní zařízení

○ Římské období

- 15 před – 260 po, vojenské obsazení – limes
- Poloha: průsmyky, brody, voda (termální)
- Kastely, zemědělské statky (*villa rustica*)
- Pravoúhlé uspořádání

○ Staré sídelní oblasti → mladé sídelní oblasti

- Prostřednictvím klučení lesa v pozdním středověku
- Potřeba trhu jedním z faktorů vzniku měst –
  - vlna jejich zakládání počátkem 14. stol.

○ Stěhování národů

- Podmíněno využíváním úrodných půd s vysokou schopností regenerace
- Zavedení obvodů správní, soudní a hospodářské působnosti panovnických vladařů či správců
  - CZ 13. stol.

PŘEMĚNA OSÍDLENÍ V RANÉM NOVOVĚKU

- 6 procesů k počátku industrializace
  - Rozdělení půdy vč. pozemkových úprav
  - Roztříštěnost vlastnictví
  - Vystěhovalectví
  - Dosidlování uprchlíky na základě víry (exulanté)
    - Např. čeští bratři (Herrnhut, Lužice)
  - Kolonizace bažin
  - Vznik řemeslných sídel
- Majetek klášterů, rytířů (řádů), lokátorů
- Zcelování pozemků, vedlejší řemesla na venkově
- Rozptýlené osídlení
- Nástup manufaktur a obchodních společností

KLASICKÉ MODELY

- Vazba na teorie ekonomického rozvoje – teorie stupňů“
  - Lov – pasteveství – zemědělství – manufaktura – obchod (LIST)
  - Peníze: naturálie – přímá platba – půjčky (HILDEBRAND)
  - „pouhé“ získávání – rostlinná + živočišná výroba – průmysl/umění/město (ENGELS)
  - ... - uzavřené domácí hospodářství – městské hospodářství – národní hospodářství (BÜCHER)
  - ... - starší města a kapitalismus založený na rentách X mladší města, produktivní kapitalismus a průmyslová společnost (BOBEK)
    - Dělbá práce a specializace pracovních sil, diferenciacce společnosti do tříd s různými právy, vlastníci X uživatelé objektů

- Preindustriální město (CARTER) – přístupy:
  - Ekologický: voda, půda
  - Ekonomický: společnost lovců – obchod
  - Vojenský: ochrana – hrady, pevnosti
  - Teologický: zasvěcení, víra – kláštery
- Římská města
  - Původ v řeckých městech (polis), šachovnicové uspořádání (předloha od Hippodama z Milétu (450 př. n.l.)
    - Via principalis, via preatorie, Forum Romanum (Pula)
  - 1. stol. n.l.: šíření z jihu na sever / posádkové stanice:
    - př. Köln, Štrasburk, Trevír, Vídeň, Řezno
  - Vojenské tábory (kaštely), občanská města, lázeňská
    - Wiesbaden

ZAKLÁDÁNÍ MĚST VE STŘEDOVĚKU

- Síť obchodních cest → malá tržní města
  - 8-25 km, prodej – práva – bezpečnost, např. Graz *1172
- Zakládání královských sídel, hradů, klášterů
  - doprovázené vznikem obchodních sídel pod jejich ochranou:
    - občasné – trvalé
- Založení řemeslných cechů –
  - příčina sociálního rozvrstvení ve městě
- Pojem město:
  - „samostatná územně právní jednotka, jejíž uzavřenost je dokumentována hradbami, vlastními právy a organizačními formami“, postupně zvyšování významu vůči panovníkovi (např. mincovní právo)

- Občanství/měšťanství – nositel nových forem, pozice mezi šlechtou a venkovem, ale i světskou (panovník) a duchovní (církev) mocí
- Panovník = víra
  - Katolictví X protestanství → územní rozdrobenost
- Sociální systém
  - Patriciát, střední stav, služebnictvo/námezdní síla
- Vlastní sídlo
  - Hradby: ochrana, „hranice“ práva
  - Náměstí (Markt, Ring): reprezentativní budovy, administrativa (radnice, cechy, kostel)
  - Předměstí, účelově/funkčně určené (řemesla)
- Úloha hansy
  - 1158/59, obchod mezi Baltem a Ruskem, svobodná města později i ve vnitrozemí
  - Hamburk, Lübeck

VÝVOJ MĚST V NOVOVĚKU

- Pozdní středověk – „horečka výstavby měst“
- Města hornická a exulantská (1550-1800)
  - Zlato, stříbro, měď, železná ruda
  - Cukr, pálení, pivo
  - Zvony, zbraně
- Přeměna šlechtických sídel v rezidenční města,
- Vznik pevností – systém opevnění s bastiony (VAUBAN), posádková města
- Pravidla/normy v architektuře/urbanismu
- Čtvrtě s ulicemi
  - dělnické, zahuštění uvnitř hradeb („intra muros“) –
    - Obdoba v latinskoamerických městech, ovšem v jiných socioekonomických poměrech

MĚSTA V PRŮMYSLOVÉM OBDOBÍ

- Průmyslová revoluce
  - zlepšení lékařské péče, nárůst populace, kolonizace světa
- Průmyslová města
  - ve starých průmyslových oblastech
  - Města motorem, zároveň měřítkem tohoto vývoje
- Namísto systému hradeb a příkopů –
  - systém parků, divadla, muzea
- Počátek vnějšího růstu –
  - podmíněno veřejnou kolejovou dopravou, koněspřežka, elektřina / později motorizace
- Závěrem 19. stol.:
  - nejen činžovní domy, ale také hodnotné občanské stavby a továrny, v bezprostřední blízkosti bydlení dělníků i vedení (managementu)
  - Vícerodinné nájemní domy / vícepodlažní

- Soukromé vlastnictví půdy
    - Spekulace, nedostatečný dohled, zrod stavebních firem + rozvoj bankovníctví (půjčky, hypotéky)
  - Zesílení odchodu z venkova
  - Budování technické infrastruktury
    - Kanalizace, zásobování vodou
  - Mísení obytné a výrobní funkce/ploch X
  - Výstavba vilových čtvrtí X kolonie dělníků, řemeslníků (cechů)
  - Proměna vnitřního města
    - Rozmach terciéru – obchodní čtvrť – city, uličky řemeslníků
  - Význam nádraží jako dalšího centra
    - Dojíždka za prací, službami a obchodem
  - Společná/komunální bytová výstavba – bytové dvory (Vídeň)
  - Myšlenka zahradních měst (HOWARD 1898)
    - Letchworth, Hampstead Garden Suburb (1905, London)
    - Canberra (1912/1920), New Delhi, Nairobi
    - Zlín (KOTĚRA 1918)
-

MĚSTO – VENKOV (ZAHRADNÍ MĚSTA ZÍTŘKA, ČJ 1924)

- Krása přírody / společenská příležitost
- Pole a sady snadno přístupné
- Nízké nájemné, vysoké mzdy
- Nízké daně, dostatek práce
- Nízké ceny, žádná úporná práce
- Možnost podnikání, příliv kapitálu
- Čistý vzduch a voda, dobré odvodňování
- Krásné domy a zahrady, žádný kouř, žádné pelechy
- Svoboda / sociální soulad

POVÁLEČNÝ VÝVOJ – CENTRA MĚST

- Aténská charta 1933
  - Důraz na funkční členění města: územní oddělení obytných a průmyslových čtvrtí, vzdálenost překonávána mj. individuální dopravou – problematické, rekreace (x HONZÍK životní sloh)
- Válečné škody – bombardování měst
  - Př. Drážďany (Totentanz), Varšava, Berlín (1961-1989), Ústí n. L.
- 60. léta: řešení poválečné obnovy / bytové poptávky prostřednictvím výstavby sociálních bytů
  - Ploché střechy, zlatý řez u oken, bez dálkového vytápění
- Historické jádro – sanace
  - Obnova původního charakteru – hodnotná architektura (městský CR, mj. UNESCO)
  - Pěší / nákupní zóny
- Úpadek center měst – degradace → gentrifikace
  - mj. příchod neprivilegovaných vrstev (např. gastarbeitři)
  - Nové, atraktivní vlastní bydlení – příjmově silné skupiny obyvatel vč. Yuppies

ODSTŘEDIVÉ TENDENCE

- Bydlení
  - Bytová výstavba v předměstích (pro dělnické profese)
  - Rodinné domy, sídla bungalovů resp. řadových domů
  - Výstavba satelitů – suburbanizace (1960+)
- Specifika postsocialistických měst
  - Podobný/stejnorodý charakter, např. monumentální stavby
  - Ne tak zřetelné centrum (díky neexistenci rozdílu ceny pozemků)
  - Výstavba obřích panelových sídlišť (KBV + OV), „prší, prší“
    - Havířov, Poruba – „sorela“
- Vznik nákupních center až shopping-cities
  - Snadná dostupnost díky motorizaci, „kláštery konzumu“
  - Neřízený (divoký) nárůst obchodních ploch na zelené louce
- Nezbytnost sanace panelových sídlišť
  - Humanizace, estetika, zvýšení komfortu
  - Pokles obyvatelstva: odstranění, změna dimenze / dispozice

MĚSTO!

SOUBOR OTÁZEK, KE KTERÝM CHYBÍ ODPOVĚDI! ŠÍŘE BEZ ŘEŠENÍ A ŠIFRA BEZ KLÍČE!

(B. PASTERNAK)

- Není pouze souborem dobře dohromady sestavených hmotných artefaktů, ale →
  - Co neúčelněji, nejehospodárněji a zároveň nejpůsobivěji sestavit na daném území za všeobecného souhlasu
- Seskupení lidí shromážděných na určitém místě
- Na základě dělby práce →
  - kompetence k plánování, výstavbě, přestavbě, údržbě a kultivaci
- Konzervativní a stabilní prostorové struktury →
  - Přizpůsobení aktuálním potřebám (HRŮZA 1996)

